

RESTAURATORSKI ZAHVATI NA ETNOGRAFSKIM PREDMETIMA ZBIRKE BOGIŠIĆ U CAVTATU

U Bogišićevoj biblioteci i muzeju u Cavtatu nalazi se zbirka predmeta kulturno-povijesne građe, kompleksnog značaja, u kojoj je dijelom zastupljen i etnografski materijal.

Prilikom sređivanja Zbirke, koje je na inicijativu Odbora za narodni život i običaje JAZU 1959. provela dr. Katica Benc-Bošković iz Etnografskog muzeja u Zagrebu, ustanovljeno je da se u Zbirci nalazi 55 predmeta etnografskog sadržaja iz područja Konavala, Dubrovačkog primorja, Like, Bosne, Hercegovine i Albanije. To su dijelovi muške i ženske nošnje, oglavlja i nakita, koji potječu iz 19. stoljeća, te kao najstariji predmeti kulturne baštine toga područja danas predstavljaju dragocjenu dokumentarnu povijesnu građu.

Već je godine 1959. ustanovljeno i uz kataložni opis pojedinih predmeta zabilježeno, da je etnografski materijal vrlo oštećen i trošan, te da ga je neophodno podvrgnuti konzervatorsko-restauratorskoj obradbi i zaštiti. Do toga je došlo tek 1978., kada je, uz suglasnost Uprave JAZU i Instituta za znanstveni rad u Dubrovniku, izvršen izbor najugroženijeg materijala.

Obradbu predmeta preuzela je preparatorska radionica Etnografskog muzeja u Zagrebu. Riječ je o 12 odjevnih i ukrasnih predmeta — dijelova nošnje, oglavlja i nakita.

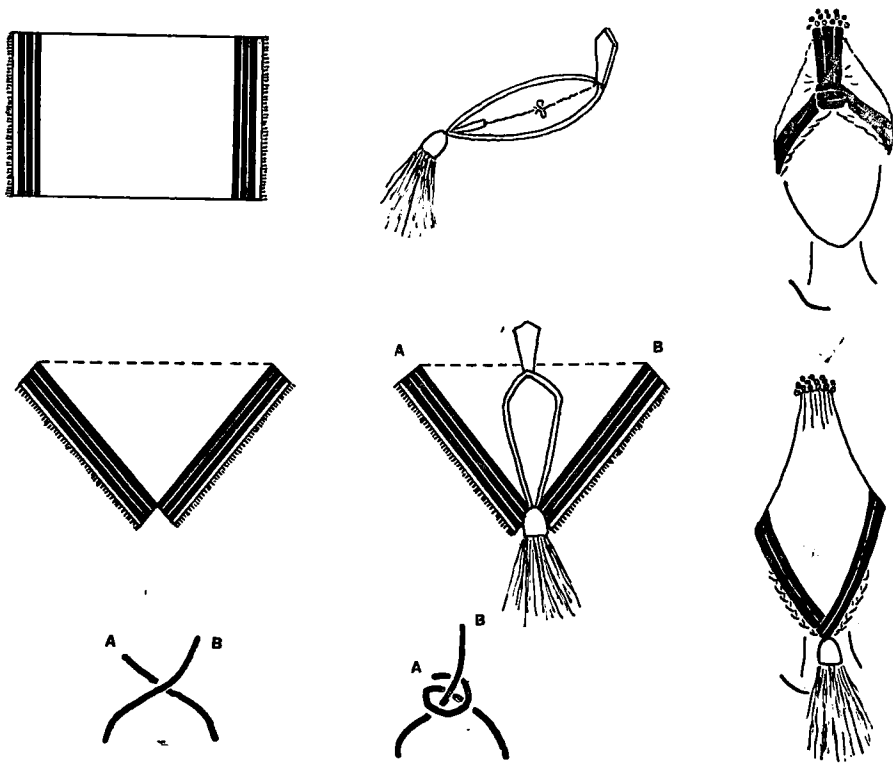
Nakon izvršenih zahvata predmeti su uz detaljnu slikovnu i opisnu dokumentaciju o radu i s uputama za deponiranje i izlaganje vraćeni u Zbirku.

Na »Savjetovanju o zaštiti, reprodukciji i primjeni konavoskog veza«, održanom u Cavtatu 1978. godine, podnesen je kraći elaborat o zahvatima na svim obrađenim predmetima.

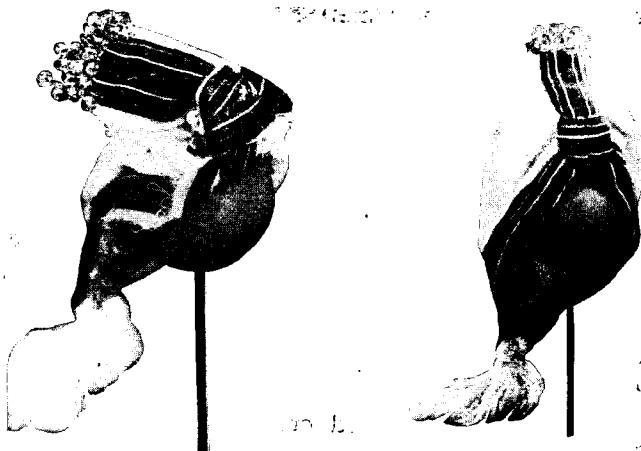
Najzanimljivija je bila obradba tri predmeta, koji su ujedno bili i najviše oštećeni. To su dijelovi ženskog oglavlja iz Konavala, od kojih su dva predmeta unikatne vrijednosti:

1. *Hondelj* (inv. br. 12), pokrivalo glave udate žene, preko kojega se prebacuje marama *pokrivača*. Osim ovoga postoje još svega tri originalna primjerka. Jedan je primjerak u Zavičajnom muzeju u Čilipima i po jedan u etnografskim muzejima u Zagrebu i Dubrovniku (sl. 1a).

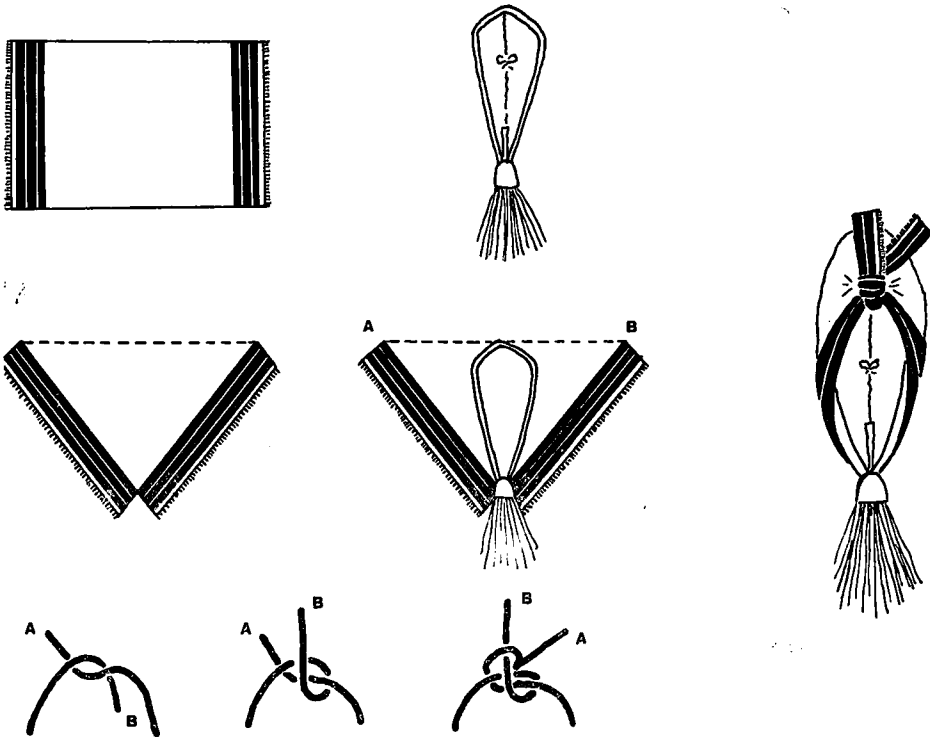
2. *Hondelj* s ukrasnom kitom od crvene i žute svile (inv. br. 13), također dio ženskog oglavlja, unikatan je primjerak. Sličan nije sačuvan ili zabilježen ni na terenu, niti u inventaru naših muzeja (sl. 2a).

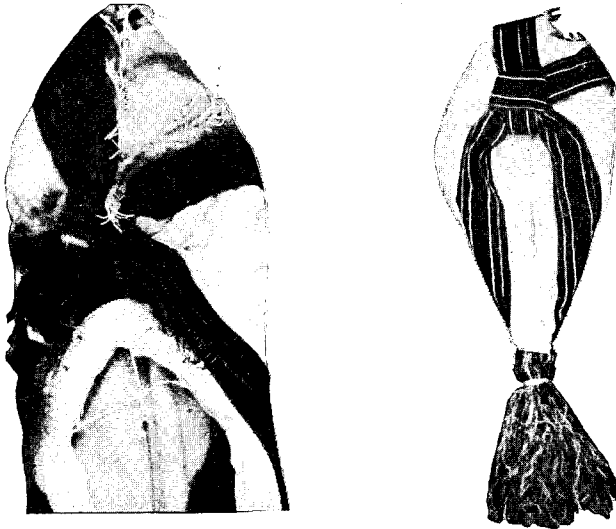
Crtež 1. Sastavni elementi i način oblikovanja *nondelja*.

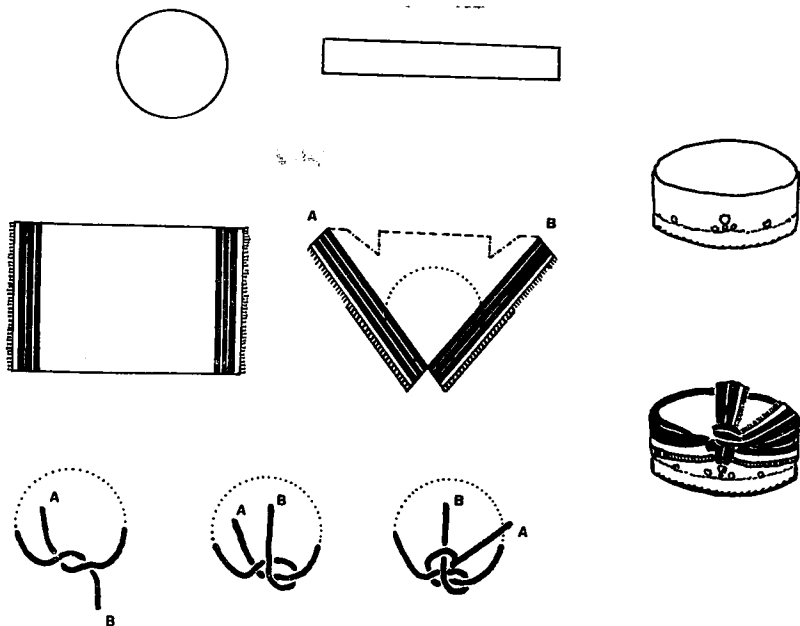
Sl. 1a, b *Hondelj* s ukrasnim iglicama (prije i poslije obradbe)

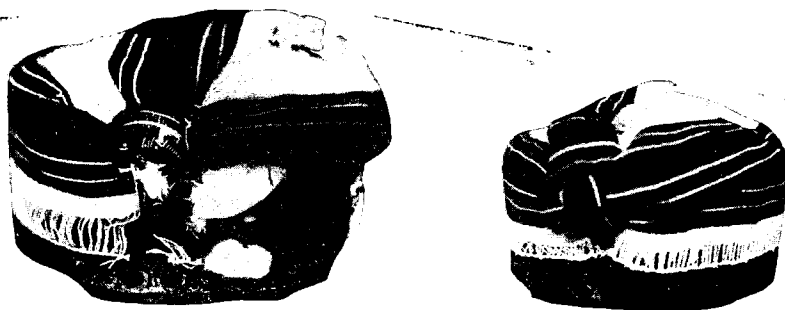
Crtež 2. Sastavni elementi i način oblikovanja *hondelja*

Sl. 2a, b *Hondelj* s kitom od raznobojne svile (prije i poslije obradbe)

Crtež 3. Sastavni elementi i način oblikovanja *barete s maramom od hondelja*

Sl. 3a, b *Bareta s maramom od hondelja* (prije i poslije obradbe)

3. *Bareta s maramom od hondelja* (inv. br. 14), kakvu je nosila djevojka prilikom vjeridbe, također unikatan primjerak (sl. 3a).

Svi spomenuti predmeti potječu najkasnije iz sredine 19. st. i vjerojatno su nabavljeni kao stari i oštećeni. Zbog nepropisnog deponiranja u Zbirci, vlaga i prašina doveli su ih tako reći u stanje raspadanja. U zadnji čas pristupilo se njihovoj zaštiti i uređenju.

Pri obradbi oštećenih tekstilija postoje određeni propisi i metode, iako svaki pojedini predmet sadrži specifične probleme i zahtijeva poseban pristup.

Nakon što se *analizom* utvrdi stanje predmeta, određuju se daljnji postupci. Među njima su najvažniji: *regeneracija* ili oslobađanje predmeta od nataloženih nečistoća, što se može učiniti mehaničkom obradom ili uporabom kemijskih sredstava. Zatim *konzervacija*, što znači zaštita predmeta, prirodnim ili sintetičkim sredstvima, od štetnih utjecaja bakterija i insekata, a sa svrhom produžetka vijeka trajanja predmeta. Na kraju se pristupa *restauriranju*, kako bi se fiksiralo zatečeno stanje predmeta ili mu se pokušao vratiti izvorni izgled. U slučajevima kada su oštećenja takva intenziteta da ih spomenutim postupcima ne možemo ispraviti ili barem ublažiti, pristupa se *rekonstrukciji*, tj. izradbi novog predmeta po uzoru na original.

U slučaju spomenutih predmeta Bogišićeve zbirke također se moralo pristupiti njihovoj djelomičnoj rekonstrukciji.

Najoštećenije su, u sva tri primjerka, bile marame, izrađene od domaćeg laneno-pamučnog tkanja.

Poznato je da se vlakna biljnoga podrijetla (lan, pamuk), izložena staranju, uz utjecaj vlage i prašine s vremenom raspadaju zbog razornog djelovanja bakterija na sastav piktina u strukturi vlakna.

Uz oštećenja te vrste, na maramama su bile vidljive i velike mrlje, nastale također utjecajem vlage, koja je dovela do rastvaranja crne boje ukrasnih pruga na krajevima marama, kao i tragovi hrđe od kovinastih ukrasnih iglica.

Iako se radilo o sličnim oštećenjima na svim predmetima, prilikom obradbe svakom se posebno pristupilo.

Da bi se dobili elementi za izradbu rekonstrukcije, bilo je potrebno rastaviti svaki predmet i zabilježiti, opisom i skicom, pojedini detalj svakoga oglavlja.

Prvi *hondelj* s ukrasnim iglicama sastojao se iz dva dijela: marame i ovalnog podloška od lanenih stabljika s trapeznim nastavkom iznad čela. Na taj dio pričvršćuju se, s pomoću ukrasnih iglica, krajevi u čvor vezane marame. Na stražnjem dijelu podloška nalazi se velika kita od lanenih niti, koja pada niz leđa.

Prilikom rastvaranja oštećenog predmeta točno su zabilježeni: dimenzije marame, način stavljanja marame na podložak, pojedine faze vezivanja prešavine marame u ukrasni čvor, kao i konačni izgled predmeta. (crt. 1)

Drugi *hondelj* sastoji se također iz dva dijela: marame i podloška bez nastavka. Završava kitom od crvene i žute prirodne svile. Način vezivanja čvora ovdje se razlikuje od prije spomenutoga.

I u ovom slučaju zabilježene su pojedine faze oblikovanja i konačan izgled predmeta. (crt. 2)

Kod *barete s maramom* radilo se o marami istog izgleda i dimenzija kao kod *hondelja*, koja je položena i vezana oko kape *zlatače*.

Na crtežu je, uz oblik i kraj marame, zabilježen i način vezivanja krajeva marame u ukrasni čvor, koji odgovara opisu kod drugog *hondelja*. (crt. 3)

Budući da kod oba hondelja podložak nije bio jače oštećen, a oštećenja na kapi su se također mogla restaurirati, preostalo je da se pristupi dekompoziciji izgleda marame i načina njezine izradbe.

Marama ima oblik pravilne pačetvorine, protega 70 x 55 cm. Od domaćeg je bijelog tkanja sa crnom ukrasnom prugom, širine 5,5 cm uvučenom 1 cm od ruba na užim stranicama, koje završavaju resama dužine 1,5 cm. Izatkana je u vezu platna, tehnikom ripsa, tako da je u osnovi upotrijebljena pamučna, a u potki lanena pređa. Gustoća osnove iznosi 10 niti à 1 cm, a potke 18 do 20 niti à 1 cm, ovisno o jačini udarca bilom kod tkanja. Crna ukrasna pruga izvedena je pamučnom pređom, a gustoća potke ovdje iznosi 28 niti à 1 cm i potpuno prekriva osnovu.

Prema ovim podacima, koji su poslužili za izradbu tehničkog nacрта, učenice Tekstilnog odjela Škole primijenjene umjetnosti izradile su tri primjerka marama, koje su ne samo izgledom, već i sirovinskim sastavom i fakturom, odgovarale navedenim izvornim primjercima.

Originalne marame također su uzete u postupak. Kemijskim putem odstranjena je nečistoća, odnosno uglavnom nataložena prašina. U skidanje mrlja nije se upuštalo, da ne bi nastala nova oštećenja na već izmučenim vlaknima. Predmeti su zatim podloženi pamučnom gazom, čime im je osigurana čvrstoća i spriječeno daljnje raspadanje.

Preostalo je još da se s pomoću novih marama i restauriranih originalnih podložaka i kape, a prema napravljenim opisima i skicama, ponovno oblikuju obrađeni dijelovi oglašlja:

1. *Hondelj* (inv. br. 12) s ukrasnim iglicama (sl. 1b),
2. *Hondelj* (inv. br. 13) s kitom od raznobojne svile (sl. 2b) i
3. *Bareta s maramom od hondelja* (inv. br. 14) (sl. 3b).

Na taj, u ovom slučaju jedini mogući način, spašeni su od daljnjeg propadanja veoma važni predmeti za upoznavanje kulturne povijesti kraja iz kojega potječu. No do svega toga ne bi ni došlo da se prilikom deponiranja i izlaganja vodila potrebna briga o svjetlu, toplini, vlažnosti i utjecaju prašine i insekata, kao o osnovnim čimbenicima zaštite tekstilne građe.

I na kraju, da se podsjetimo na Zakon o muzejima, koji već u 1. članu kaže: »Muzejska djelatnost, u smislu ovog zakona, kao cjelovit radni proces obuhvaća: sistematsko prikupljanje, čuvanje, stručnu zaštitu, stručnu i znanstvenu obradu i idejno obrazovno prezentiranje pokretnih kulturnih dobara.« Znači, služba čuvanja i zaštite trebala bi biti jednako vrijedna karika u lancu obradbe svakog muzejskog predmeta, pa tako i etnografskoga. Je li zaista i u praksi tako?

Rezultati ankete o strukturi kadrova zaposlenih u muzejsko-galerijskim ustanovama u Hrvatskoj, koje je 1980. god. objavio Muzejski dokumentacioni centar, govore na žalost suprotno. (»Informatica muzeologica« br. 3/1978., br. 2—3/1980.).

U 120 ustanova, obuhvaćenih u anketi, (98 ih je muzejskoga karaktera) uposljeno je 293 stručnjaka raznih profila na stručno-znanstvenoj obradi građe, a na njezinoj zaštiti samo 31 preparator.

Ne može se reći da je broj stručno-znanstvenog kadra dostatan, to više što je među njima samo 34 etnologa, ali je više nego očito da je konzervatorsko-restauratorska služba zaštite muzejskih predmeta u mnogim ustanovama nedovoljna ili je pak uopće nema.

A o pravilnom čuvanju i zaštiti predmeta materijalne kulture ovisi i mogućnost njihove kasnije stručno-znanstvene obradbe.

THE RESTORATION OF SOME TEXTILE OBJECTS FROM THE BOGIŠIĆ COLLECTION IN CAVTAT

Summary

The Bogišić library and museum in Cavtat include a collection of 55 ethnographic objects from Konavle, Dubrovnik region, Lika, Bosnia, Herzegovina and Albania. They are parts of men's and women's dress and jewelry from the 19th century. As many of the objects were kept in a very damaged condition, twelve of them were entrusted in 1978 to the Ethnographic museum in Zagreb for restoration. Three objects, two women's and one girl's headdress, were in such condition that not only regeneration and restoration, but also reconstruction of certain parts was needed.

The author of the article describes the detailed process by which these scarfs were reconstructed. Not only their shape, but also their texture, color and decoration matched the original ones.

The condition in which these ethnographic specimens were found is another example that the restoration departments of many museums in Croatia are inefficient.